

ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ГУМАНІТАРНОГО ПРОФІЛЮ В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

УДК 378.091.2:159.923

DOI: 10.12958/2227-2747-2022-1(179)-17-26

Курило Віталій Семенович,

доктор педагогічних наук, професор,

дійсний член НАПН України,

голова вченої ради

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,

м. Полтава, Україна

donluga@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-2471-3358>

Караман Олена Леонідівна,

доктор педагогічних наук, професор, ректор

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,

м. Полтава, Україна

karaman.olena.lnu@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-8541-9972>

Для цитування: Курило В. С., Караман О. Л. Формування психологічних якостей майбутніх фахівців гуманітарного профілю в процесі професійної підготовки. *Освіта та педагогічна наука*. 2022. № 1 (179). С. 17–26.

References (стандарт APA): Kurylo, V. S., & Karaman, O. L. (2022). Formuvannia psykholohichnykh yakostei maibutnykh fakhivtsiv humanitarnoho profilu u protsesi profesiinoi pidhotovky [Formation of Psychological Qualities of Future Specialists in the Humanities in the Process of Professional Training]. *Osvita ta pedahohichna nauka – Education and Pedagogical Sciences, 1 (179)*, 17–26 [in Ukrainian].

Постановка проблеми. Повномасштабна війна росії проти України, інші зовнішні та внутрішні виклики, що постали перед нашою країною, спричинили появу великої кількості вразливих категорій населення (діти, люди похилого віку, внутрішньо переміщені особи, військовослужбовці, особи з інвалідністю, особи, що постраждали внаслідок війни, та ін.), які не в змозі самостійно вирішити комплекс проблем і потребують, крім профільної професійної,

психологічної допомоги. Саме тому майбутні фахівці гуманітарного профілю повинні володіти психологічними якостями, що допоможуть їм ефективно здійснювати професійні функції з різними категоріями населення, зокрема в кризові періоди.

Професії гуманітарного профілю – це спеціальності,

пов'язані з людиною та її життєдіяльністю. До майбутніх фахівців гуманітарного профілю можна віднести педагогів, психологів, соціальних працівників, лінгвістів, юристів, менеджерів та ін., професійна діяльність яких безпосередньо спрямована на людей та вирішення їхніх проблем – освітніх, психологічних, соціальних, комунікативних, організаційно-управлінських, правових тощо.

Аналіз актуальних досліджень. Науковому аналізу професійної підготовки кадрів гуманітарного профілю завжди приділяли належну увагу. Проблеми вищої освіти репрезентовано в працях А. Алексюка, С. Архангельського, С. Вітвицької, В. Кушніра, зокрема гуманітарної – О. Антонової, Н. Волкової, Н. Гузій, О. Дубасенюк, І. Зязюна, О. Кучерявого, В. Лугового, С. Сисоєвої та ін.

Психологічні якості як невід'ємний складник компетентності майбутнього фахівця гуманітарного профілю досліджували І. Бех, Н. Бібік, О. Бондаренко, І. Драч, О. Дубасенюк, Е. Зеєр, І. Зимня, А. Кларк, Н. Кузьміна, А. Маркова, О. Овчарук, Л. Петровська, О. Пометун, Дж. Равен, Л. Романовська, О. Савченко, В. Сластьонін, Г. Слосанська, С. Спенсер, Р. Уайт, Г.-Х. Хофманн, А. Шелтен та ін.

Метою статті стало розкриття теоретичних та експериментальних засад формування психологічних якостей майбутніх фахівців гуманітарного профілю в процесі професійної підготовки.

Методологія та методи дослідження. У якості *методологічного конструкту* вирішення поставленої мети використано наукові положення діяльнісного, особистісно зорієнтованого підходів, комплекс методів наукового дослідження: *теоретичних* – міждисциплінарний аналіз наукової літератури (філософської, соціологічної, правової, психологічної, педагогічної) для з'ясування стану розробленості порушеної проблеми;

аналіз, синтез, узагальнення – для обґрунтування теоретичних положень статті та формулювання висновків; прогнозування, проектування, планування – для розробки та характеристики змісту й технологій формування психологічних якостей майбутніх фахівців гуманітарного профілю в процесі професійної підготовки; *емпіричні* – анкетування, тестування, бесіда, спостереження, узагальнення, експертна оцінка, моніторинг для з'ясування рівнів сформованості психологічних якостей майбутніх фахівців гуманітарного профілю в процесі професійної підготовки на різних етапах дослідження; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний етапи) для перевірки ефективності змісту й технологій формування психологічних якостей майбутніх фахівців гуманітарного профілю в процесі професійної підготовки; *методи математичної статистики* для обробки результатів експерименту.

Виклад основного матеріалу.

Вітчизняними та зарубіжними вченими (Б. Ананьєв, Л. Виготський, А. Дмитрієв, Д. Ельконін, З. Єсарева, Є. Клімов, І. Кон, В. Лісовський та ін.) вік майбутніх фахівців – студентський вік (від 17 до 25 років) – відзначається як найбільш сприятливий для психологічного, біологічного й соціального розвитку, оскільки саме в цей період найвища швидкість пам'яті, реакції, пластичність у формуванні навичок. Активно розвиваються морально-ціннісні й естетичні почуття. Швидко освоюються соціальні ролі дорослого: громадянські, професійні, економічні, сімейні. Формуються й закріплюються схильності, інтереси. Визначаються життєві цілі й прагнення. Досягається високий рівень розвитку фізичних та інтелектуальних сил, активно зростають творчі можливості, збагачується емоційно-чуттєвий зміст, розквітає зовнішня привабливість (Товкач, 2018, с. 95).

А тому формування психологічних якостей майбутніх фахівців гуманітарного профілю є невід'ємним складником професійної підготовки в закладі вищої освіти.

Аналіз фундаментальних положень теорії готовності майбутнього фахівця гуманітарного профілю до професійної діяльності (Е. Гідденс, М. Фуко; Ф. Гоноволін, М. Дьяченко, К. Дурай-Новакова, Л. Кандибович, Н. Кузьміна, О. Кучерявий, А. Ліненко, Т. Селюкова та ін.) дозволив нам виділити найбільш суттєві психологічні якості, якими повинен володіти майбутній фахівець гуманітарного профілю. Це – толерантність, комунікативність, рефлексивність та ін.:

- *толерантність* (терпимість до інших думок, проявів суб'єктами різних якостей; уміння досягти угод і знаходити компроміси; проявляти інтерес і позитивне ставлення до особистості клієнта тощо);
- *комунікативність* (здатність до встановлення контактів з людьми, обміну інформацією, включення різних інститутів суспільства в професійну діяльність, допомога у сприйнятті та розумінні іншої людини, формування стратегії й тактики співпраці з людьми та різними соціальними інституціями);
- *рефлексивність* (здатність особистості спрямовувати власну активність на саму себе, здійснювати самооцінку думок, вчинків, поведінки та корегувати їх).

Зауважимо, що перелік зазначених вище індивідуальних особистісних і професійних якостей не є повним та вичерпним. Безперечно, важливими якостями є і принциповість, і коректність, і інтуїція, і мобільність, і гнучкість та ін. Їх формування та прояви залежать від різних чинників, до того ж у процесі навчання та практичної

діяльності майбутні фахівці розвиваються, самовдосконалюються і в професійному, і в особистісному плані.

Дослідження формування психологічних якостей майбутніх фахівців гуманітарного профілю в процесі професійної підготовки відбувалося протягом 2017 – 2020 рр. у межах експерименту на базі чотирьох закладів вищої освіти, студенти яких були поділені на дві групи: 210 – експериментальної (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» (м. Старобільськ), ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Слов'янськ) та 208 – контрольної (КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, Хмельницький інститут соціальних технологій ЗВО «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна», Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка). До експерименту було залучено майбутніх фахівців спеціальностей «Дошкільна освіта», «Початкова освіта», «Психологія», «Соціальна робота», «Менеджмент».

Методологія експериментального дослідження складалася з трьох етапів: *констатувального* (визначення сучасного, вихідного, рівня сформованості психологічних якостей), *формувального* (формування запланованих параметрів психологічних якостей), *контрольного* (вимірювання рівня сформованості психологічних якостей після формувального експерименту).

Для діагностування рівня сформованості психологічних якостей майбутніх фахівців гуманітарного профілю на різних етапах експерименту нами було використано відповідні діагностичні методики.

Така якість особистості, як «**толерантність**», визначалася за допомогою «Питальника емпатійних тенденцій» Мехрабіана і Епштайна. Методика призначена для діагностики емпатії як особистісної риси. Емпатія (як співпереживання та співчуття)

є механізмом сприйняття й розуміння людьми один одного при спілкуванні. Емпатія передбачає емоційні, безпосередні реакції на поведінку інших людей, співчуття їм, доброзичливе врахування їхніх станів. Емпатія сприяє ідентифікації (ототожненню) себе з іншою людиною, уявленню себе на її місці й наданню на цій підставі дієвої допомоги при потребі. Питальник складається з 33 пунктів, з якими респондент висловлює свою згоду або незгоду. За шкалою підраховується один загальний бал (Практическая психодіагностика, 2002).

«**Комунікативність**» як необхідна індивідуально-психологічна якість майбутнього соціального педагога та соціального працівника вимірювалася за допомогою методики виявлення комунікативних і організаторських схильностей (КОС-2) (Практическая психодіагностика, 2002), що призначена для визначення комунікативних і організаторських схильностей (уміння чітко й швидко встановлювати ділові та товариські контакти з людьми, прагнення їх розширювати, участь у групових заходах, уміння впливати на людей, прагнення проявляти ініціативу). Питальник включає 40 запитань, 20 з яких призначено для вивчення комунікативних схильностей, а 20 характеризують організаторські. Анкетна частина методики КОС-2 пропонує здобувачу запитання, відповіді на які можуть бути тільки позитивними або негативними, тобто «так» або «ні». Відповіді респондента ґрунтуються на основі самоаналізу досвіду своєї поведінки в тій чи тій ситуації. Рівень розвитку комунікативних й організаторських схильностей характеризується за допомогою оцінок за шкалою таким чином: 1 – дуже низький, 2 – нижче за середній, 3 – середній, 4 – високий, 5 – дуже високий.

Рівень сформованості «**рефлексивності**» майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників визначено за допо-

могою методики діагностики самооцінки мотивації до схвалення Д. Марлоу і Д. Крауна (Практическая психодіагностика, 2002).

Один із проявів соціальності людини – це суб'єктивна для неї значущість думок і оцінок інших людей. Одним з найсильніших мотивів діяльності стає прагнення заслужити похвалу, схвалення. На відміну від мотивації досягнення, рівень мотивації схвалення – прагнення заслужити схвалення значущих інших людей набагато менше визначає успіх у справах і зверненнях. Подібна схильність означає, що респондент орієнтований на зовнішні, а не внутрішні стимули, має тенденцію до відповідності чийось очікуванням, схильність слідувати багатьом формальним нормам. Внутрішньо такі люди зазвичай несамостійні, конформні, залежні від інших людей, тривожні й схильні стримувати свої агресивні тенденції. Методика містить 20 тверджень, на які респонденту потрібно відповісти «так» або «ні».

Також для діагностування рівня сформованості рефлексивності та інших необхідних якостей особистості майбутнього соціального педагога та соціального працівника використано методику визначення особистісних якостей майбутнього педагога (Ф. Фідлер), яка дає змогу виявити в здобувачів освіти низку індивідуально-психологічних якостей, серед яких: працелюбство, ініціативність, охайність, професійна грамотність, організованість, енергійність, відповідальність, здібність до роботи, доброзичливість, життєрадісність, широта кругозору, експресивність та наявність **рефлексивної позиції**. На бланку-питальнику майбутнім соціальним педагогам та соціальним працівникам було запропоновано шкалу самооцінки із сімнадцяти особистісних ознак. Відповіді за кожним із пунктів оцінюються зліва направо від 1 до 15 балів. Чим лівіше розміщався знак-відповідь, тим нижче бал і тим більш

позитивна самооцінка здобувача освіти. За допомогою цієї методики ми отримали можливість визначити особистісні якості майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників (Галян, 2011).

Проведена діагностична робота на констатувальному етапі експерименту дозволила не тільки визначити низький рівень сформованості психологічних якостей майбутніх фахівців гуманітарного профілю, а й окреслити конкретний зміст і технології формування психологічних якостей у студентів у процесі професійної підготовки в умовах університетської освіти.

Психологічні якості майбутніх фахівців гуманітарного профілю (толерантність, комунікативність, рефлексивність) формувалися на формувальному етапі експерименту протягом усього процесу професійної підготовки та під час реалізації спеціальних програм (Навчальні програми, 2021, с. 5 – 18) на базі різнопрофільних центрів, служб, інституцій внутрішнього і зовнішнього середовища ЗВО.

Формувальний етап експерименту складався з двох підетапів: адаптивного, формувального.

На *адаптивному етапі* дослідно-експериментальної роботи було створено аксіологічне середовище шляхом інтеграції кадрових, матеріально-технічних, навчально-методичних та інформаційних ресурсів суб'єктів та різнопрофільних центрів, служб, органів, установ, організацій, залучених до професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників до роботи із вразливими категоріями населення: *внутрішніх* (адміністративний та професорсько-викладацький склад ЗВО, керівники практик, едвайзери (куратори академічних груп), представники органів студентського самоврядування, різноманітні структурні підрозділи та служби університету – соціальна, розвитку кар'єри, психологічного відновлення та адаптації, розвитку лідерських

навичок, розвитку творчих навичок, інформаційний, інклюзивний та ін.) та *зовнішніх* (окремі індивіди, різнопрофільні соціальні інституції: установи освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, органи внутрішніх справ, служба у справах дітей, центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, центри зайнятості, центри професійної, медичної та соціальної реабілітації інвалідів, центри соціально-психологічної реабілітації неповнолітніх, соціальні готелі, територіальні центри соціального обслуговування (надання соціальних послуг), військові частини, благодійні, громадські, волонтерські організації, фонди та ін.).

Завданням адаптивного етапу стало й проведення комплексу заходів щодо адаптації першокурсників до навчання в університеті. З цією метою на базі психологічних і соціальних служб ЗВО, різних центрів (зокрема розвитку кар'єри, розвитку лідерських якостей та ін.) із залученням психологів та едвайзерів (кураторів) реалізовано *«Програму соціально-психологічної адаптації першокурсників до навчання в закладі вищої освіти»* та тренінги *«Розвиток мотивації досягнення успіху»*, *«Професійне та особистісне зростання»*.

Провідними засобами реалізації змісту підготовки на цьому етапі були особистісно зорієнтовані технології та технології саморозвитку (тренінги, ігри, вправи, навчальні заняття, індивідуальна, самостійна робота).

На другому, *формувальному*, етапі формування психологічних якостей майбутніх фахівців гуманітарного профілю відбувалося в освітньому процесі на основі інтеграції всіх напрямів діяльності ЗВО – навчального, науково-дослідного, міжнародного, соціально-гуманітарного, професійно-практичного.

Такі психологічні якості, як толерантність, комунікативність, рефлексивність, формувалися під час реалізації спеціальних

програм на базі різнопрофільних центрів, служб, інституцій внутрішнього і зовнішнього середовища ЗВО, зокрема програм стабілізації психоемоційного стану, вирішення конфліктів мирним шляхом та формування навичок медіації, запобігання професійному вигоранню (супервізія), «Школа лідерства», «Дизайн-мислення та людиноцентризоване проектування», «Вчимося бути толерантними», Рефлексивний тренінг студентів «Пізнай себе» та ін.

Провідними технологіями формування психологічних якостей майбутніх фахівців гуманітарного профілю стали особистісно зорієнтовані та саморозвитку (тренінги, ігри, творчі завдання, вправи тощо).

Наведемо мету та зміст деяких з них.

Програма стабілізації психоемоційного стану, вирішення конфліктів мирним шляхом та формування навичок медіації

Мета: формування навичок медіації в педагогічних (науково-педагогічних) працівників, здобувачів освіти (учні, студенти), населення.

Завдання:

- ознайомити учасників тренінгу з основними засадами миробудування;
- сформувати навички вирішення конфліктів мирним шляхом;
- опанувати ненасильницьку модель поведінки;
- сформувати розуміння важливості спільної участі працівників (науково-педагогічних) освіти, здобувачів освіти (учні, студенти) та населення у вирішенні конфліктів мирним шляхом;
- ознайомити учасників тренінгу з цінностями та принципами медіації як інструменту вирішення конфліктів, що базується на врахуванні інтересів сторін конфлікту;

- відпрацювати навички ведення процедури медіації;
- відпрацювати навички проведення відновних практик.

Теми: 1. Усвідомлення миру та безпечного середовища. Моя роль у розбудові миру. 2. Конфлікти в житті людини. Шляхи запобігання конфліктних ситуацій. 3. Медіація як інструмент вирішення конфліктів. Комунікативні навички медіатора. 4. Практика медіації. Відновні практики.

Програма запобігання професійному вигоранню (супервізія)

Мета: посилити потенціал фахівців, отримання нових компетентностей, підтримка фахівців допомагаючих професій та вчителів.

Завдання:

- сформувати в учасників розуміння, що за допомогою супервізора-наставника можливо осмислити власну практику й самостійно спрямувати свої зусилля для її покращення;
- розкрити суть поняття «супервізія» та її складників;
- оволодіти навичками проведення супервізії.

Теми: 1. Теоретичні основи психолого-педагогічної супервізії. 2. Структура супервізії. 3. Навчальна супервізія. 4. Відпрацювання навичок проведення супервізії. 5. Стабілізація психоемоційного стану після супервізії.

Програма «Школа лідерства» (Навчальні програми, 2011, с. 113 – 138)

Мета: посилити потенціал молодих лідерів, надати практичні навички для формування лідерських якостей.

Завдання:

- ознайомлення учасників з поняттями «лідер», «лідерство», основними стилями лідерської поведінки;

- удосконалювати лідерські навички та майстерність планування;
- сприяння розвитку навичок правильно використовувати власний потенціал;
- покращити мотивацію та віру в себе.

Теми: Мінілекція 1. Програма «Школа лідерства». Мінілекція 2. «Теоретичні основи публічного виступу». Стабілізація психоемоційного стану після супервізії.

Програма «Дизайн-мислення та людиноцентроване проєктування» (Навчальні програми, 2011, с. 157 – 202).

Мета: оволодіння учасниками тренінгу теоретичними та технологічними засадами дизайн-мислення як універсальною надпрофесійною якістю сучасного фахівця для успішної професійної кар'єри в умовах мінливого світу; формування навичок використання інструментів технології дизайн-мислення та культури проєктування для створення й просування нових продуктів на ринку праці.

Завдання:

- познайомити студентів із сутністю та механізмами мисленнєвої діяльності людини;
- розкрити специфічні особливості дизайн-мислення як одного з типів мислення;
- познайомити з технологією дизайн-мислення, її структурою;
- формувати вміння й навички застосовувати інструменти (форми, методи, прийоми, засоби) дизайн-мислення для створення нового продукту та просування його на ринку праці.

Теми: 1. Людиноцентрований дизайн. 2. Дизайн-мислення: технологія. 3. Дизайн-мислення: для педагогів та учнів.

Тренінговий курс «Вчимося бути толерантними»

Мета: формування толерантного

ставлення молодих людей до культурних та соціальних відмінностей, формування навичок пізнання власної ідентичності та культури й формування активної громадянської позиції щодо проявів різних форм дискримінації.

Завдання:

- надати учасникам базову інформацію;
- формувати мотивацію;
- напрацювати навички відповідальної усвідомленої поведінки та прийняття рішень.

Теми: 1. Розуміння відмінностей та дискримінація. 2. Ідентичність. Стереотипи. Упередженість. Етноцентризм. 3. Дискримінація. Ксенофобія. Расизм. 4. Толерантність. Роль освіти в мультикультурних суспільствах.

Рефлексивний тренінг студентів «Пізнай себе»

Мета: формування рефлексивної компетентності в студентів.

Завдання:

- знизити рівень ситуативної та особистісної тривожності;
- сприяти формуванню адекватної самооцінки;
- формувати позитивну світоглядну позицію особистості;
- вчити нових стратегій поведінки в психотравматичних ситуаціях;
- формувати навички самопізнання та саморозвитку.

Теми: 1. Особистість. Самопізнання. Самооцінка. Саморозвиток. 2. Тривожність. Стреси. Подолання стресів. 3. Стратегії поведінки в психотравматичних ситуаціях.

На третьому, *контрольному, етапі* експериментальної діяльності здійснено оцінку рівнів сформованості психологічних якостей майбутніх фахівців гуманітарного профілю з метою перевірки ефективності розроблених нами змісту і технологій їх формування. Для цього було визначено ди-

наміку рівнів сформованості психологічних якостей майбутніх фахівців гуманітарного

профілю до та після формувального етапу експерименту (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка рівнів сформованості психологічних якостей майбутніх фахівців гуманітарного профілю (%)

Показники Рівні	Констатувальний етап						Контрольний етап					
	КГ			ЕГ			КГ			ЕГ		
	Н	С	В	Н	С	В	Н	С	В	Н	С	В
Толерантність	52,7	36,1	11,2	50,7	38,7	10,6	36,4	43,3	20,3	11,9	53,5	34,6
Комунікативність	53,3	35,2	11,5	51,1	37,4	11,5	34,1	45,1	20,8	13,8	52,6	33,6
Рефлексивність	51,8	37,2	11,0	51,1	38,7	10,2	36,3	43,3	20,4	13,1	54,4	32,5
Разом	52,6	36,2	11,2	51,0	38,3	10,8	35,6	43,9	20,5	12,9	53,5	33,6

Примітки: Н – низький; С – середній; В – високий.

Аналіз результатів контрольного зрізу засвідчив позитивну динаміку рівнів сформованості всіх психологічних якостей майбутніх фахівців гуманітарного профілю в ЕГ порівняно з КГ.

Отже, розроблені нами зміст і технології формування психологічних якостей майбутніх фахівців гуманітарного профілю виявилися ефективними та такими, що можуть бути впроваджені в процес професійної підготовки в інших закладах вищої освіти.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, формування психологічних якостей є невід’ємним складником професійної підготовки майбутніх фахівців гуманітарного профілю.

Психологічні якості пов’язуємо з характеристиками особистості на всіх її структурних рівнях (мотиваційно-цін-нісному, когнітивно-пізнавальному, міжособистісному, активно-творчому тощо).

Одними з провідних психологічних якостей майбутнього фахівця гуманітарного профілю є толерантність, комунікативність, рефлексивність.

Досягти ефективності у формуванні психологічних якостей майбутніх фахівців

гуманітарного профілю можна лише шляхом цілеспрямованої розробки змісту й технологій цього процесу та впровадження їх у професійну підготовку.

На основі експериментальної перевірки змісту (зокрема програм стабілізації психоемоційного стану, вирішення конфліктів мирним шляхом та формування навичок медіації, запобігання професійному вигоранню (супервізія), «Школа лідерства», «Дизайн-мислення та людиноцентроване проектування», «Вчимося бути толерантними», Рефлексивний тренінг студентів «Пізнай себе» та ін.) та особистісно зорієнтованих технологій і технологій саморозвитку (тренінги, ігри, вправи, навчальні заняття, індивідуальна, самостійна робота) було досягнуто підвищення рівня сформованості психологічних якостей майбутніх фахівців гуманітарного профілю, що довело їхню ефективність та необхідність упровадження в освітній процес інших закладів вищої освіти.

Предметом подальшого дослідження в межах проблеми буде розробка змісту і технологій формування психофізіологічних якостей майбутніх фахівців гуманітарного профілю.

Література

Березан В. Зародження і становлення соціономічних професій у міжнародному освітньому просторі. *Social Work and Education*. 2018. Vol. 5. № 1. P. 47–56.

Богданова І. М. Професійно-педагогічна підготовка майбутнього вчителя на основі інноваційних технологій: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Інститут педагогіки АПН України. Київ, 2003. 440 с.

Галян І. М. Психодіагностика. Київ: Вид-во Академія, 2011. 464 с.

Курило В. С., Савченко С. В., Караман О. Л. Соціалізація особистості в умовах гібридної війни на сході України: монографія. Київ: Талком, 2018. 240 с.

Навчальні програми для педагогічних та науково-педагогічних працівників, здобувачів освіти, населення: у 2 частинах / уклад. С. В. Лисечко. Ч. II. Програми тренінгових занять. Старобільськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2021. 337 с. URL: http://luteachrp.luguniv.edu.ua/wp-content/uploads/2021/12/proj_navch_progr_II.pdf.

П'ятакова Г., Заячківська Н. Сучасні педагогічні технології та методика їх застосування у вищій школі: навч.-метод. посіб. для студентів та магістрантів вищої школи. Львів: Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2003. 55 с.

Практическая психодіагностика. Методики и тесты: учеб. пособие / ред.-сост. Д. Я. Райгородский. Самара: Бахрах, 2002. 628 с.

Товкач І. Є. Психологічний портрет студента-першокурсника. *Молодий вчений*. 2018. № 8.1 (60.1). С. 94–98.

References

Berezan, V. (2018). Zarozhennia i stanovlennia sotsionomichnykh profesii u mizhnarodnomu osvitnomu prostori [Establishment and Formation of Socionomic Professions in the International Educational

Process]. *Social Work and Education*, 1 (5), 47–56 [in Ukrainian].

Bohdanova, I. M. (2003). Profesiino-pedahohichna pidhotovka maibutnoho vchytelia na osnovi innovatsiinykh tekhnolohii [Professional and Pedagogical Training of Future Teachers Based on Innovative Technologies]. *Doctor's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

Halian, I. M. (2011). Psykhodiagnostyka [Psychodiagnostics]. Kyiv: Vyd-vo Akademiia [in Ukrainian].

Kurylo, V. S., Savchenko, S. V., & Karaman, O. L. (2018). Sotsializatsiia osobystosti v umovakh hibrydnoi viiny na skhodi Ukrainy [Socialization of the Individual in the Conditions of Hybrid War in the East of Ukraine]. Kyiv: Talkom [in Ukrainian].

Lysechko, S. V. (Eds.). (2021). Navchalni prohramy dlia pedahohichnykh ta naukovovo-pedahohichnykh pratsivnykiv, zdobuvachiv osvity, naseleennia [Training Programs for Pedagogical and Scientific-Pedagogical Workers, Students, Population]. (Part 2). Starobilsk: Vyd-vo DZ «LNU imeni Tarasa Shevchenka». Retrieved from http://luteachrp.luguniv.edu.ua/wp-content/uploads/2021/12/proj_navch_progr_II.pdf [in Ukrainian].

Piatkova, H., & Zaiachkivska, N. (2003). Suchasni pedahohichni tekhnolohii ta metodyka yikh zastosuvannia u vyshchii shkoli [Modern Pedagogical Technologies and Methods of their Application in Higher Education: Educational and Methodical Manual]. Lviv: Vyd. tsentr LNU im. I. Franka [in Ukrainian].

Rajgorodskij, D. Ya. (Eds.). (2002). Prakticheskaya psihodiagnostika. Metodiki i testy [Practical Psychodiagnostics. Methods and Tests]. Samara: Bahrah [in Russian].

Tovkach, I. Ye. (2018). Psykhohichnyi portret studenta-pershokursnyka [Psychological Portrait of a Freshman]. *Molodyi vchenyi – Young scientist*, 8.1 (60.1), 94–98 [in Ukrainian].

Курило В. С., Караман О. Л. Формування психологічних якостей майбутніх фахівців гуманітарного профілю в процесі професійної підготовки

У статті розкрито теоретичні та експериментальні засади формування психологічних якостей майбутніх фахівців гуманітарного профілю в процесі професійної підготовки.

Установлено, що найбільш суттєвими психологічними якостями, якими повинен володіти майбутній фахівець гуманітарного профілю, є толерантність (терпимість до інших думок, проявів суб'єктами різних якостей), комунікативність (здатність до встановлення контактів з різними людьми, обміну інформацією, формування стратегії й тактики співпраці з людьми та різними соціальними інституціями), рефлексивність (здатність особистості спрямовувати власну активність на саму себе, здійснювати самооцінку думок, вчинків, поведінки).

Розроблено зміст і технології (програми тренінгів і занять, ігри, творчі завдання, вправи тощо) формування психологічних якостей майбутніх фахівців гуманітарного профілю в процесі професійної підготовки. Доведено їхню ефективність експериментальним шляхом. Зроблено висновок про необхідність їх запровадження в освітній процес закладів вищої освіти України.

Ключові слова: майбутні фахівці, гуманітарні спеціальності, психологічні якості, формування, професійна підготовка, зміст і технології, педагогічний експеримент.

Kurylo V., Karaman O. Formation of Psychological Qualities of Future Specialists in the Humanities in the Process of Professional Training

The article reveals the theoretical and experimental principles of formation of psychological qualities of future specialists in the humanities in the process of professional training.

It is established that the most significant psychological qualities that a future humanitarian specialist should possess are tolerance (tolerance to other opinions, manifestations of subjects of different qualities), communicativeness (ability to establish contacts with different people, exchange information, form strategies and tactics of cooperation with people and various social institutions), reflexivity (the ability of the individual to direct their own activities to themselves, to carry out self-assessment of thoughts, actions, behavior).

The content and technologies (programs of trainings and classes, games, creative tasks, exercises, etc.) of formation of psychological qualities of future specialists of humanitarian profile in the process of professional training are developed. Their effectiveness has been proven experimentally. The conclusion about the necessity of their introduction into the educational process of higher education institutions of Ukraine is made.

Keywords: future specialists, humanitarian specialties, psychological qualities, formation, professional training, content and technologies, pedagogical experiment.